

mevrouw Smit smaakt naar meer. Haar — afdoende bewezen — grote werkkraft geeft hoop, dat zij een aantal van de vragen die zij heeft moeten laten liggen alsnog zal weten te beantwoorden. Daarmee zou zij de rechtsgeschiedenis (maar niet alleen de rechtsgeschiedenis) andermaal een grote dienst bewijzen.

E. J. H. Schrage

J. L. de Jager, *De draad van de toekomst. Opkomst, tegenslag en voorspoed van Koninklijke Nijverdal-Ten Cate 1945-1990* (Zutphen: Walburg Pers, 1991, 256 blz., f39,50, ISBN 90 6011 698 4).

De draad van de toekomst beoogt een belangrijk stuk bedrijfsverleden voor een breed publiek toegankelijk te maken. Het doet daarbij denken aan Amerikaanse publikaties over ondernemingsgeschiedenis. In twaalf hoofdstukken behandelt de auteur de geschiedenis van Nijverdal-Ten Cate in de periode waarin de ooit zo omvangrijke Twentse textielindustrie nagenoeg geheel te gronde ging. Hierna volgt een samenvattend hoofdstuk. Het geheel wordt afgesloten met een kort overzicht van geraadpleegde literatuur, een summier notenapparaat en een beknopt register.

De eerste twee hoofdstukken geven in vogelvlucht op basis van bestaande literatuur de geschiedenis van de Twentse textiel en de ontwikkeling van G. & H. Salomonson, de latere NV Koninklijke Stoomweverij te Nijverdal, en H. ten Cate HZN & Co te Almelo tegen de achtergrond van de economische ontwikkelingen in het naoorlogse Nederland. Het derde hoofdstuk vergunt ons een kijkje achter de schermen tijdens de besprekingen over samenwerking tussen de Koninklijke Stoomweverij en H. ten Cate in de jaren 1952-1957. Dit tijdperk werd in 1957 afgesloten met een fusie. Overigens is deze periode eerder onderwerp van uitvoerige studie geweest. In 1981 promoveerde H. H. Vleesenbeek op *De eerste grote industriële fusie in Nederland na de tweede wereldoorlog*.

De hoofdstukken vier en vijf beschrijven de jaren van uitbreiding na deze fusie. Diverse bekende Twentse textielbedrijven worden onderdeel van Nijverdal-Ten Cate. Dat er grenzen aan de groei waren, wordt in de hoofdstukken zes en zeven behandeld. Beginjaren zestig kampt de textielindustrie met grote problemen: een tekort aan arbeidskrachten, stijgende loonkosten en een krimpende afzetmarkt. Nijverdal-Ten Cate weet zich staande te houden, terwijl andere textiel fabrieken in grote financiële moeilijkheden komen.

De volgende vier hoofdstukken staan vrijwel geheel in het teken van heroriëntatie en reorganisatie bij Nijverdal-Ten Cate. Na werktijdverkortings en inkrimping van het aantal arbeidsplaatsen, volgen er in de Twentse textielindustrie bedrijfssluitingen en massa-ontslagen. Bij Nijverdal-Ten Cate wordt ondertussen de traditionele textielsector verder afgebouwd. Om te kunnen blijven voortbestaan worden onrendabele artikelen en bedrijfseenheden afgestoten. Tegelijkertijd gaat het bedrijf op zoek naar nieuwe materialen, produkten en produktietechnieken. De bedrijfsstrategie draait in deze jaren om 'specialisatie, verticalisatie en differentiatie'. Het twaalfde hoofdstuk beschrijft de laatste vijf jaren, die voor Nijverdal-Ten Cate voorspoedig waren.

In het slothoofdstuk tracht de auteur de factoren die een rol hebben gespeeld in de overleving van het concern op een rijtje te zetten. Hij onderscheidt tenminste vier soorten factoren, namelijk de algemene achtergrond (waaronder het verlies van de Indische markt), tradities, modernisering van machines en produktinnovatie.

De draad van de toekomst is een vlot geschreven boek. De auteur stond voor de moeilijke

opgave om een bonte stoet van bedrijven en de vele gebeurtenissen in een beknopte vorm te presenteren. Hij heeft gekozen vooreen chronologische opbouw met telkens weer de uitstapjes naar het verdere verleden als er een nieuw bedrijf ter sprake komt. Hierdoor verliest de lezer echter al snel het overzicht. Verder heeft hij gekozen voor een beschrijving van een groot aantal gebeurtenissen, achtergronden en personen. Helaas had dit tot gevolg, dat niet alle onderwerpen voldoende uitgewerkt konden worden.

De vlotte schrijfstijl gaat enkele malen ten koste van de inhoud en zorgvuldigheid. Storend zijn de soms schijnbare samenhangen op detailniveau, zoals: 'Enerzijds werden er op de markt zoveel nieuwe elektronische producten en nieuwe vakantiebestemmingen aangeboden, dat de prioriteit bij de consument voor bovenkleding op dat ogenblik niet hoog lag' (214).

Het boek is fraai uitgevoerd en rijkelijk voorzien van illustraties. Het biedt talloze aanknopingspunten voor wie meer wil weten over Nijverdal-Ten Cate en de rest van de bedrijfstak in het nabije verleden. Waarom Nijverdal-Ten Cate de textielcrisis heeft overleefd, die andere bedrijven fataal is geworden is een zeer complexe vraagstelling, waarover ongetwijfeld nog niet het laatste woord is gezegd.

J. Mooij

F. M. M. de Goey, *Ruimte voor industrie. Rotterdam en de vestiging van industrie in de haven 1945-1975* (Dissertatie Rotterdam 1990; Stichting historische publicaties Roterodamum, Grote Reeks XLII; Delft: Eburon, 1990, vi + 299 blz., f39,50, ISBN 90 5166 158 4).

Dit boek, een handelsuitgave van het gelijknamige proefschrift verdedigd aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, is een uitstekende studie over de industriële ontwikkeling van de Rotterdamse haven tussen 1945 en 1975. De Goey hanteert gelukkig zijn chronologische grenzen vloeiend, want hij schenkt tevens aandacht aan de haven en het beleid dienaangaande in de jaren dertig, in de tweede wereldoorlog en na 1975. De stormachtige groei van de Rotterdamse haven in de jaren vijftig en zestig, de economische stagnatie in de jaren zeventig en de hernieuwde belangstelling voor de industriële ontwikkeling tegen het einde van de jaren tachtig worden kwalitatief en kwantitatief helder weergegeven. Wel en wee van Rotterdam past misschien naadloos in het Nederlandse industrialisatiebeleid, maar de stad heeft voor haar haven nooit financiële steun ontvangen van de centrale overheid. Daarmee wijkt de situatie van Rotterdam scherp af van die van andere havens (Hamburg, Bremen, Antwerpen, Le Havre, Zeebrugge, Marseille), die een object zijn geweest van aanhoudende zorg van de betreffende nationale overheden met de daaraan verbonden genereuze financiële injecties.

Vandaag de dag staat de Rotterdamse haven in het centrum van de belangstelling. Op 10 oktober 1991 lanceerde het college van B.enW. *het Havenplan2010*, waarineen vurig pleidooi werd gehouden voor uitbreiding van de haven. Dit havenplan is in feite een hernieuwde, grootscheepse poging Rotterdam in Europa *mainport* te laten blijven na het in 1969 weggevaagde *Ontwikkeling Noordelijke Delta. Plan 2000+*, het zogenoemde *masterplan* of Gele Boek). De geschiedenis van ontstaan, inhoud en mislukking van dit laatste plan beschrijft De Goey uitvoerig, zelfs zo minutieus dat het de lezer soms kan vergaan als de fietser die op een al te warme zomermiddag boven zijn stuur wegdroomt.

Deze studie baseert zich primair op bronnen. Definiëring van de begrippen en geponeerde probleemstellingen is door de auteur scherp vastgelegd. Het betoog is gevat in een strakke compositie, alleen is het in de hoofdstukken zeven en acht al te wijdlopig. Waarom heeft De Goey al die rapporten over de toekomstige ontwikkeling van de haven niet pregnanter